

ANADOLU

STRATEJİ DERGİSİ

Journal of Anadolu Strategy

Türkiye – Libya Arasında İmzalanan “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”nın Türk Dış Politikasına Etkisi

The Effect of The on Turkish Foreign Policy “Memorial of Agreement On The Limitation of Marine Jurisdictions in the Mediterranean” Signed Between Turkey And Libya

Emrah Roni MİRÂ*

Başvuru Tarihi: 10.04.2022

Kabul Tarihi: 04.05.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Özet

2000’li yılların başında bulunan hidrokarbon gazı ile birlikte Doğu Akdeniz, hem bölge hem de küresel devletler için daha önemli bir bölge haline gelmiştir. Enerji rezervlerinin çıkartılması ve işletilmesi için bölgedeki bazı devleteler deniz yetki alanlarını belirleyen anlaşmalar imzalamıştır. Fakat Doğu Akdeniz’in yüksek enerji rezervlerine sahip bir alan olması sebebiyle devletlerin belirledikleri deniz yetki alanları çakışınca devletlerarasında sorunlara neden olmuştur. Özellikle Yunanistan ve Rum Yönetimi’nin uluslararası hukuka aykırı, adil olmayan deniz yetki alanları, aslında Türkiye’yi kendi karasularına hapsedme politikasına dönüşmüştür. Bu bağlamda bu çalışma, hidrokarbon enerji kaynaklarının keşfiyle Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanları konusunda Türkiye ve Kıbrıs Rum Yönetimi – Yunanistan arasından yaşanan tartışmaları değerlendirerek, diğer devletlerin Doğu Akdeniz’deki tutumlarını ortaya koymaktadır. Türkiye-Libya arasındaki deniz yetki alanlarını belirleyen antlaşmanın Türk Dış Politikasına etkisi açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rum Yönetimi, Deniz Yetki Alanları, Doğu Akdeniz.

* Türkiye-Kırgızistan Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, emrahronimira@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0496-7775

Abstract

With the hydrocarbon gas found in the early 2000s, the Eastern Mediterranean has become a more important region for both the region and global states. In order to extract and operate energy reserves, some states in the region have signed agreements specifying maritime jurisdiction areas. However, due to the fact that the Eastern Mediterranean is an area with high energy reserves, when the maritime jurisdiction areas determined by the states overlapped, it caused problems between the states. In particular, the maritime jurisdiction areas of Greece and the Greek Cypriot Administration, which are against international law and which are not fair, have actually turned into a policy of imprisoning Turkey in its own territorial waters. In this context, this study evaluates the debates between Turkey and the Greek Cypriot administration-Greece on the maritime jurisdiction areas in the Eastern Mediterranean with the discovery of hydrocarbon energy sources, and reveals the attitudes of other states in the Eastern Mediterranean. The effect of the agreement, which determines the maritime jurisdiction areas between Turkey and Libya, on Turkish Foreign Policy is explained.

Keywords: Turkey, Greece, Greek Cypriot Administration, Maritime Jurisdiction Areas, Eastern Mediterranean.

Giriş

1970’li yıllarda başlayan Türkiye-Yunanistan arasında Ege Denizi’nde krizlere neden olan deniz alanlarının sınırlandırılması tartışmaları, 2000’li yıllardan sonra deniz sondajı sistemlerinde teknolojik gelişmeler ile birlikte Doğu Akdeniz’de hidrokarbon gibi değerli enerji rezervleri keşfetme ve çıkarma çalışmalarının artmasıyla bölgede deniz üzerinden komşu olan ülkeler arasında “yetki sınırı bölgelerinin tespit edilmesi ve sınırlandırılması” meselesinin doğmasına neden oldu (Caşın, 2019). Deniz sınırı antlaşmaları ortak denize kıyısı olan kıyıdaş devletlerin, deniz kıta sahanlığını ya da devletlerin münhasır ekonomik bölgelerinin sınırlarını belirleyebilmesi için, hem teamül hukuku kuralına hem de 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 83. ve 74. maddeleri doğrultusunda iki devlet arasında imzalanan uluslararası antlaşmalardır (Acer, 2019). Doğu Akdeniz’deki sahildar devletlerarasında deniz alanlarının kullanımına yönelik uyuşmazlıklar, her gün daha da artan bir problem halini almaktadır. Bölgede sahildar devletlerarasında deniz alanlarının belirlenmesi ve sınırlandırılması hususunda anlaşmazlıklara neden olan en etkili güç, Doğu Akdeniz’deki enerji yataklarının bulunması ve bu kaynakların adil paylaşımı noktasındaki fikir ayrılıkları olduğu görülmektedir (Şahin, 2019, s.1).

Avrupa Birliği bünyesinde yer alan kurumlar tarafından, 2010 senesinde Sevilla Üniversitesi’nde görev alan 2 profesöre, Doğu Akdeniz’in ve Kıbrıs’ın bölgedeki Münhasır Ekonomik Bölgesi (MEB)’inin belirlendiği “Avrupa Deniz Yetki Alanları”nı gösteren bir gerçek dışı, adil olmayan harita yaptırmıştır (Ayaz Avan, 2020, s.104). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Sevilla Haritası olarak anılan bu haritayı baz alarak, sözde tek başına ilan ettiği MEB’inde 26 Ocak 2007’de 13 tane parsel alanı petrol ve doğalgaz bulmak için ruhsat sahası izin

verdiğini açıklamıştır (Üstün, 2016). Bu petrol arama sahalardan 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı alanlar Türkiye'nin kıta sahanlığı ve ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölgesi ile kısmi olarak örtüşmektedir (M5 Dergi, 2020). Yunanistan ise Rodos, Kerpe, Kaşot, Girit adaları ile Yunan anakarasına yaklaşık 580 km olup Türkiye'ye 2 km olan Meis adasını üzerinden deniz sınır hattını belirleyerek Ekonomik Münhasır Bölgesini çizmektedir. (Atasoy, 2020)Bu bağlamda, bölgede en uzun sahil mesafesine sahip olan Türkiye Doğu Akdeniz'de Antalya Körfezi sularında 41.000 km'lik bir deniz yetki alanına hapsedilmesi planlanmaktadır (Ergin, 2019).

27 Kasım 2019 tarihinde, Türkiye'nin bölgedeki uluslararası hukuktan doğan haklarının kaybedilmemesi hususunda hem hukuki olarak hem de fiilen yapılan akademik ve diplomatik çalışmaların en önemli sonucu olan "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında imzalanmıştır. Bu antlaşma ile birlikte iki devletin Akdeniz'de hakları korunmuş ve iki devlet arasında Akdeniz'deki yetki alanları sınırı netlik kazanmıştır. Yapılan anlaşma ile birlikte Libya'nın Bardiya-Tobruk ve Derne kıyılarına karşılık gelen Türkiye'nin Kaş-Fethiye-Marmaris kıyıları ekseninde uzanan hattın üzerinde kesişen deniz yetki alanları Libya ve Türkiye arasındaki kıta sahanlığı olması hususunda anlaşıldı. (Özekin, 2020, s.40).

Türkiye ile Libya deniz yetki alanlarının belirlenmesi sonucunda ortaya çıkan Türkiye-Libya deniz sınırı, Mısır-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Yunanistan üçgeninde bir duvar gibi araya girmiştir. Yunanistan ve Rum Yönetimi'nin desteklediği ve uygulamaya çalıştığı sözde Sevilla Haritası üzerinden Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de 41.000 km²lik bir deniz yetki alanına sıkıştırmak amacıyla yapılmış siyasi çalışmalar hüsrarla sonuçlanmıştır. Türkiye bu mutabakat vasıtasıyla ilk kez bir sahil devleti ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması imzalayarak karşılıklı kıyıların kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge sınırlarını karşılıklı olarak belirlemiştir. Bu bağlamda, Türkiye Doğu Akdeniz'de diğer devletlere karşı siyasi bir üstünlük sağlamıştır. Doğu Akdeniz'de yayınladığımız Münhasır Ekonomik Bölge vasıtasıyla Doğu Akdeniz'de deniz sınırlarımızın batı kısmı uluslararası hukuka göre belirlenerek, bölgedeki meşru haklarımızın yasal zemini sağlamlaştırılmıştır.(Yaycı, 2012, s.38).

Bu çalışmanın amacı, Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan arasındaki deniz alanlarının sınırlandırılmasını sorunu inceleyerek, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Libya ile imzaladığı "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" adındaki iki ülke arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasını belirleyen anlaşmanın Türk Dış Politikasına etkisini incelemektir. Bölgede deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda yaşanan sorun, her ne kadar Doğu Akdeniz'deki sahil devletleri ilgilendirse de, Türkiye karşıtı sahil devletlerinin deniz alanları üzerindeki tezleri ve Türkiye-Libya arasında yapılan anlaşmanın geçersiz olduğu konusundaki gerekçeleri derinlemesine incelenmeyip bu araştırmanın dışında tutulmuştur. Sadece bölgedeki deniz yetki alanlarının nasıl sınırlandırıldığına arka planına değinilerek, Türkiye ve Libya arasında yapılan mutabakatın stratejik etkileri, bölgedeki diğer devletlerin tepkileri ve Türk Dış Politikası için önemi araştırılmıştır. Nitekim Doğu Akdeniz'deki Türkiye-Libya arasındaki anlaşmanın Türk dış politikasına etkisi, anlaşma sonrasında Doğu

Akdeniz’deki boru hattı üzerinde yaşanabilecek değişiklikler veya taraflar arasındaki olması muhtemel anlaşmalar neticesinde değişebilecek güncel bir konudur. Türkiye ve Libya arasında deniz yetki alanlarının belirlenmesi üzerine yapılan mutabakatın, karşı taraflar arasında tezlerinin ve siyasi tutamlarının değişebilme ihtimali olma olasılığı olduğundan sürecin değerlendirilmesi, 2022 yılının Şubat ayına kadar geçen sürede ele alınmıştır.

Bu çalışmada öncelikle deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında dış politika kapsamında ülkelerin tezleri ifade edilecektir. Ardından, meselenin arka planında sorunun oluşmasına neden olan deniz alanlarını sınırlandırılmasında GKRY ve Yunanistan’ın adil olmayan sadece kendi çıkarları üzerine tek taraflı yayılcı maksimalist politikaları ele alınacaktır. Sonraki bölümlerde Türkiye’nin deniz alanlarını sınırlandırılması konusundan uluslararası hukuku kullanıp bölgede adilane bir şekilde deniz yetki alanlarının sınırlandırmasını yaparak kendi egemenlik haklarını koruyan Türkiye- Libya arasındaki anlaşma ve anlaşmanın Türk Dış Politikasına etkisi açıklanacaktır. Son olarak da, yapılan bu anlaşma sonucunda bölge devletlerinin, ABD ve AB’nin Türkiye ile Yunanistan ve GKRY arasındaki yaşanan deniz alanlarını sınırlandırma sorununa yaklaşımları değerlendirilecektir.

Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Belirlenmesinde Deniz Alanlarının Sınırlandırılması

2000’li yıllardan sonra deniz sondajı sistemlerinde teknolojik gelişmeler ile birlikte Doğu Akdeniz’de hidrokarbon gibi değerli enerji rezervleri keşfetme ve çıkarma çalışmalarının artmasıyla bölgede deniz üzerinden komşu olan ülkeler arasında “yetki sınırı bölgelerinin tespit edilmesi ve sınırlandırılması” meselesinin doğmasına neden oldu. Hukuksal açıdan “bir deniz yetki alanının belirlenmesi”, diğer bir komşu devlet ile ilişkisi bulunmayan bir deniz sahasında, sahildevletinin karasuları, sınırdaş bölgesi veya münhasır ekonomik bölgesinin dış sınır hattının tek taraflı şekilde beyan edilmesidir. Bununla birlikte “deniz yetki alanının sınırlandırılması” ise iki veya ikiden fazla devletlerin, hakim oldukları veya ilan ettikleri deniz yetki alanı sınırının, diğer bir kıyıdevletinin deniz yetki alanı sınırı ile kesiştiği yerdeki deniz bölgesinin, yapılan bir mutabakat ile sınırlarının belirlenmesine denir (Caşın, 2019).

Deniz sınırı antlaşmaları ortak denize kıyısı olan kıyıdevletlerin, ya deniz kıta sahanlığını ya da devletlerin münhasır ekonomik bölgelerinin sınırlarını belirleyebilmesi için, hem teamül hukuku kuralına hem de 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 83. ve 74. maddeleri doğrultusunda iki devlet arasında imzalanan uluslararası antlaşmalardır. Bu uluslararası antlaşmalar alanları itibariyle de deniz sınırı antlaşmaları olarak da nitelendirilmektedir. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB),1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)’nin 5. bölümünde “Deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile; aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar...” ifade edildiği şekilde, bir devletin karasularının baz alındığı esas hattan başlamak üzere devlete, 200 dm (deniz mili) genişliğine boyunca deniz yatağının üstündeki sular ve deniz altındaki bölgelerde kıyı devletine bir takım hak ve yetkilerin verildiği deniz

alanına denmektedir. Münhasır Ekonomik Bölge, 1982 BMDHS 'nin 75. maddesi uyarınca kıyı devletin MEB'ini belirlemesi, ilanı ve BM'ye beyanı ile olmaktadır. Fakat BMDHS'ye göre kıta sahanlığı ise "Sahildar bir devletin kıta sahanlığı, kara sularının ötesinde kıta kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, kara sularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye olan kısımda, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarını içerir." Sözleşmeden de anlaşılacağı üzere kıta sahanlığı bir kıyı devletine tanınan doğal sınır olarak görülür ve ilan edilmesine gerek duyulmaz.

Bölgede deniz yetki alanlarının belirlenmesi sorunu, sınırlandırma sürecinde dikkat edilmesi gereken bölgeye özgün gerekçeler ve faktörleri beraberinde barındırmaktadır. Deniz Hukuku Sözleşmesi, kıyıdaş devletlerin deniz sınırlarının belirlenmesinde ve denizlerde suyun altındaki ve üstündeki kaynaklarının paylaşımında, diğer kıyıdaş devletlerin haklarına saygılı ve adil bir bölüşüm içerisinde yapılmasını uygun görmekte ve desteklemektedir. Doğu Akdeniz'de sıkıntılar yaratmaya başlayan Münhasır Ekonomik Bölge belirleme ve ilan etme açıklamaları, tartışmaların ana ekseninde coğrafi konumlar olmakla birlikte, kıyıdaş devletlerin benimsedikleri ve sergiledikleri siyasi tutumlar, BMDHS'nin belirttiği "hakkaniyet, adil çözüm, coğrafi konumun üstünlüğü, oransallık ve (kıyıdaş devleti) kapatmama" ilkelerini yok sayan politikalar ve tutumlar şekilde ortaya çıkmaktadır. Münhasır Ekonomik Bölge'nin hukuki zemini 1982 BMDHS'nin 5. bölümünün 55-75. Maddelerinde oluşturulmuştur. BMDHS'nin 57. maddesine göre Münhasır Ekonomik Bölge, kıyıdaş devletin karasularının belirlenmeye başlanacağı esas ana hatlardan başlayarak 200 deniz mili ile sınırlandırılmaktadır (Ayaz Avan, 2020 :90). Doğu Akdeniz'de bulunan sahildar devletlerin karşılıklı olarak kıyı uzunluklarının mesafesi 400 deniz milinden daha kısa olması sebebiyle, MEB deniz yetki alanlarının belirlenmesi sadece karşılıklı bir anlaşma ile mümkündür. Nitekim bölgedeki devletlerin adaları, MEB belirlenmesi süresince net bir şekilde hukuki olarak devletlerin kara sınırı başlangıcı değildir ve bundan dolayı MEB belirlenmesinde egemenlik haklarının var olduğunu iddia edilemez.

Türkiye–Yunanistan Açısından Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmazlıklarının Arka Planı

Tarih boyunca tüm devletler için önemli bir konuma sahip olan Doğu Akdeniz bölgesi, şimdi bölge devletleri için bir enerji bölgesine, diğer devletler için de ihtiyaçlarını karşılamak için enerji tedarik etme üssüne dönüşme olasılığı var. Ayrıca, Ortadoğu'dan İran ve Katar doğalgazının da Doğu Akdeniz'e taşıma projesi gibi uluslararası enerji tedarik projeleri hepsi bir bütün olarak bakıldığında, bölgede yaşanan anlaşmazlıkların ve krizlerin boyutu hakkında ve arka planı ile ilgili bir fikir edinilebilir.

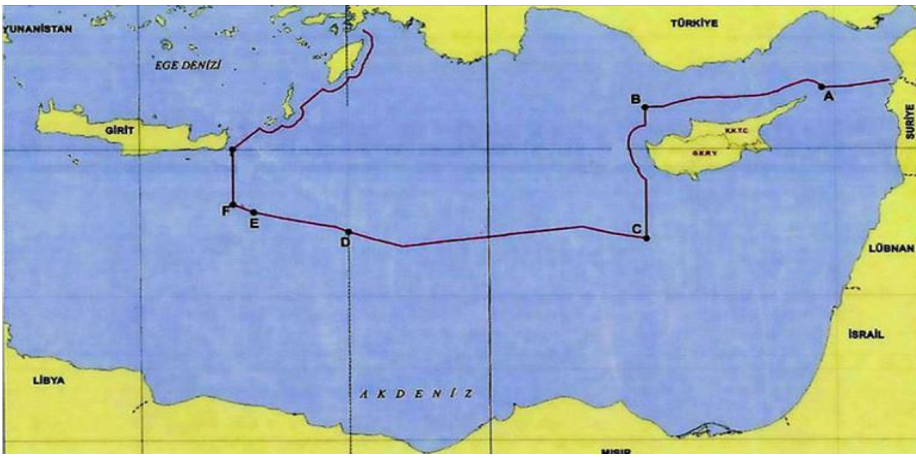
Doğu Akdeniz'deki sahildar devletlerarasında deniz alanlarının kullanımına yönelik uyuşmazlıklar, her gün daha da artıp bir problem halini almaktadır. Bölgede sahildar devletlerarasında deniz alanlarının belirlenmesi ve sınırlandırılması hususunda anlaşmazlıklara neden olan en etkili güç, Doğu Akdeniz'deki enerji yataklarının bulunması ve bu kaynakların adil paylaşımı noktasındaki fikir ayrılıkları olduğu görülmektedir. Özellikle İsrail, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi üçgeninde kalan bölgedeki deniz alanlarında, kıyıdaş devletlerarasında

deniz yetki alanlarının sınırlandırılması üzerine herhangi bir ortak mutabakata varılmadan özellikle 2007-2018 yılları arasında devam edilen petrol ve doğalgaz arama çalışmaları, bölgedeki devletler arsında bir takım siyasi krizler yaşanmasına neden oldu.

Türkiye tarafından meseleye bakıldığında, meselenin iki tarafı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar Türkiye’nin Akdeniz’deki egemenlik hakları ve Kıbrıs Türklerinin ulusal menfaatleridir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi “Kıbrıs Cumhuriyeti” adına Kıbrıslı Türkleri görmezden gelerek tek taraflı olarak 2003 yılında Mısır ile 2007 yılında Lübnan (fakat Lübnan Hükümet ile yapılan bu sözde mutabakat daha henüz Lübnan Parlamentosu’nda onaylanmadı.) ile, ve 2010 yılında da İsrail ile karşılıklı sözde Münhasır Ekonomik Bölge mutabakatları yapması, MEB sorunsalının temelini oluşturmaktadır (Yaycı, 2012, s.37). Nitekim Rum Yönetimi’nin, sözde tek başına ilan ettiği MEB’inde 26 Ocak 2007’de 13 tane parsel alanı petrol ve doğalgaz bulmak için ruhsat sahası izin verdiğini açıklamıştır. Bu petrol arama sahalardan 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı alanlar Türkiye’nin kıta sahanlığı ve ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölge ile kısmi olarak örtüşmektedir (Esengül, 2020, s.97). Türkiye, Rum Kesimi’nin Mısır ile imzalamış olduğu anlaşmayı, Türkiye’nin Akdeniz’deki kıta sahanlığından doğan haklarını yok sayıp ihlal etmesinden dolayı ve Rum Kesimi’nin adanın tek söz sahibi olduğunu sanarak bu şekildeki uluslararası bir hukuki anlaşma yapılabilmesi için ada üzerinde gereken hukuki yetki için tek hak sahibi olmadığı sebebiyle yapılan bu Kıbrıs-Mısır MEB anlaşmasını kabul etmediğini, Birleşmiş Milletler’e (BM) bildirdi. Türkiye, Kıbrıs’taki Türklerin ile Türkiye’nin bölgedeki egemenlik haklarını göz ardı eden bir mutabakatın yok hükmünde olduğunu belirtip, bu mutabakata üzerinde yapılacak herhangi bir faaliyeti de tanımayacağını ilgili muhataplara bildirdi.

Avrupa Birliği, deniz yetki alanlarının kullanımı hususunda ortaya çıkan sorunlar da üyeleri olan Kıbrıs Cumhuriyeti (Fakat sözde Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında adada yaşayan Kıbrıs Türklerinin siyasi hakları görmezden gelinip, ada adına sadece Güney Kıbrıs Rum Yönetimi karar vermektedir.) ve Yunanistan’ın savunduğu MEB iddialarını direk araştırma yapmaksızın destek vererek, onların yanında olduğu gösteren yaklaşımına devam etmiştir. Avrupa Birliği bünyesinde yer alan kurumlar tarafından, 2010 senesinde Sevilla Üniversitesi’nde görev alan Juan Luis Suárez de Vivero ile Juan Carlos Rodríguez Mateos adındaki 2 profesöre, Doğu Akdeniz’in ve Kıbrıs’ın bölgedeki MEB’inin belirlendiği “Avrupa Deniz Yetki Alanları”nı gösteren bir gerçek dışı, adil olmayan harita yaptırmıştır (BBC Türkçe, 2020). Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nin dışında, Yunanistan ise Rodos, Kerpe, Kaşot, Girit adaları ile Yunan anakarasına yaklaşık 580 km olup Türkiye’ye 2 km olan Meis adasını birleştirip sınır sayan gerçek ve hukuk dışı bir deniz sınırı hattını temel alarak Libya ve Mısır ile MEB sınırı belirleme girişimleri de devam etmektedir. Yunanistan’ın resmi olarak sunduğu iddiaları baz alınarak tasarlanmış olan bu Sevilla Haritası bölgede en uzun sahil mesafesine sahip olan Türkiye’yi Doğu Akdeniz’de Antalya Körfezi sularında 41.000 km’lik bir deniz yetki alanına kapatmaktadır (Atasoy, 2020). Fakat AB Komisyonu’ndan yapılan açıklamada sözde Sevilla Haritasının doğrudan AB tarafından hazırlanmadığını söyleseler de bu harita, AB’nin bazı teknik raporlarında kullanarak Sevilla Haritası ile yaklaşımını ve bakış açısını ve açıkça göstermiştir (Özalp, 2020).

KKTC ve Türkiye için MEB meselesi, direk ulusal egemenlik hakları açısından oldukça önemli bir meseledir. Aşağıdaki “Sevilla Haritası” diye anılan sözde Doğu Akdeniz’deki MEB’leri gösteren bu harita, Yunanistan’ın bölgede Türkiye’ye karşı izlediği yayılcı maksimalist bir siyasetini göstermektedir. Yunanistan bu harita üzerinden, Mısır ile arasındaki kıta sahanlığını belirlemek için Türk anakarasına 2 km, Yunan anakarasına yaklaşık 580 km olan Meis adasını anakara sınırı gibi sayarak kendi deniz yetki alanlarının planlamasını yapmaktadır. Yunanistan’ın Kıta Sahanlığı belirlemek için bu şekildeki gayri hukuki dayanakları, Rodos-Girit ve Kıbrıs’ın güneyine kadar yer alan Türkiye’nin kıta sahanlığı ve oradaki haklarının bitmesine neden olacaktır. Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’deki bu siyasi emellerine ulaşmak amacıyla Libya, Mısır ve GKRY ile MEB için birçok görüşmeler gerçekleştirdiği görülmektedir.

Şekil 1. Türkiye’nin Libya Deniz Sınırı (F-E Hattı) ve MEB Haritası

(Kaynak: Türkiye Dışişleri Bakanlığı İkilî Siyasi İşler ve Denizcilik-Havacılık-Hudut Genel Müdürlüğü)

Türkiye-Libya Deniz Sınırı Mutabakatı

Deniz sınırı antlaşmaları ortak bir denize kıyısı olan kıyıdaş devletlerin, deniz kıta sahanlığını ya da devletlerin münhasır ekonomik bölgelerinin sınırlarını belirleyebilmesi için, hem Teamül Hukuku kuralına hem de 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 83. ve 74. maddeleri doğrultusunda iki devlet arasında imzalanan uluslararası antlaşmalardır. Bu uluslararası antlaşmalar alanları itibariyle de deniz sınırı antlaşmaları olarak da nitelendirilmektedir.

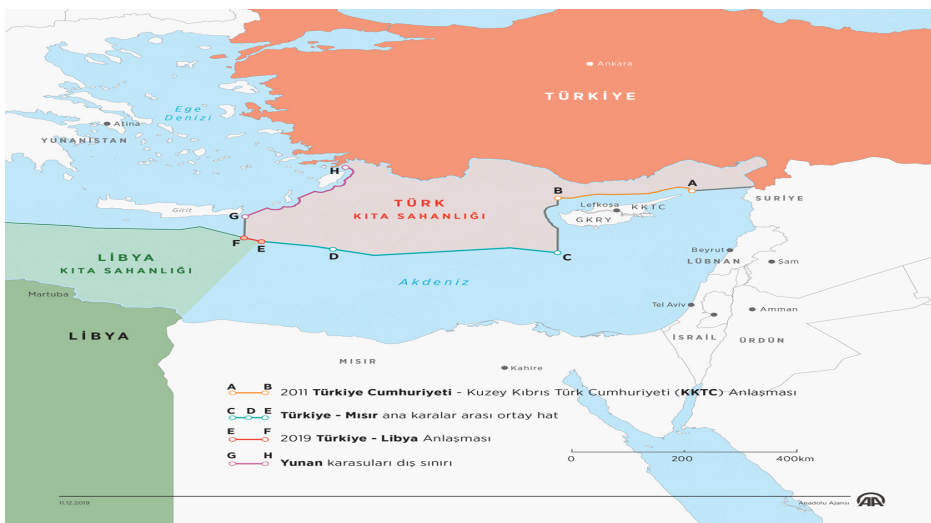
2009 yılına gelene kadar Türkiye’de Akdeniz’de deniz yetki alanları belirlenirken, bir tek “dikey hat” yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntem neticesinde sadece Mısır ile kıyılarımız var olduğu üzerine çalışmalar yapılmıştı. Fakat bu yöntemin yanlış olduğu fark edilmiş ve Mısır, Yunanistan ve GKRY kullandığı gibi “diyagonal hat” yönteminin kullanılması daha doğru olduğu düşünülerek ve bu yöntem üzerinden Libya ile Türkiye’nin karşılıklı kıyıların var olduğu üzerinden, yeni bir akademik çalışma yürütme sürecine girilmiştir. Bu akademik araştırma bir bilimsel makale haline dönüştürülerek 2011’de resmi olarak yayımlanmıştır (M5Dergi, 2020).

Bu konu üzerine yapılan akademik araştırmalar ilgili askeri komutanlıklara ve onlar üzerinden de dönemin Başbakanı olan R. Tayyip Erdoğan’a sunulmuştur. Tayyip Erdoğan’da akademik çalışmaları 2010 Kasım ayında ikili devlet görüşmeleri için gittiği Libya’da, dönemin Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi ile yaptığı görüşmelerde ortak kıyıları gösteren haritalar üzerinden bahsetmiştir. Fakat Arap Baharı olayları sonucunda Kaddafi’nin hayatını kaybetmesiyle bu süreç nihayete kavuşmamıştır. Fakat yaşanan Doğu Akdeniz MEB sorunları konjonktüründe bu konunun önemi tekrar ve daha önemli olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye, Libya’lı bürokratları ile bu konu özelinde bir mekik diplomasisi yaparak süreci nihayete kavuşturmak için yoğun bir gayret göstermişlerdir (Yaycı,2020)

Nihayetinde 2019 yılında 27 Kasım’da Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ve Türkiye, bu uluslararası hukuk maddeleri doğrultusunda Akdeniz’deki haklarının korunması için İstanbul’da “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” yapmıştır. Bu anlaşma ile birlikte iki devletin Akdeniz’de hakları korunmuş ve iki devlet arasında Akdeniz’deki yetki alanları sınırı netlik kazanmıştır. Yapılan anlaşma ile birlikte Libya’nın Bardiya-Tobruk ve Derne kıyılarına karşılık gelen Türkiye’nin Kaş-Fethiye-Marmaris kıyıları ekseninde uzanan hattın üzerinde kesişen deniz yetki alanları Libya ve Türkiye arasındaki kıta sahanlığı olması hususunda anlaşıldı. (Esengül,2020, s.100)

Aşağıda haritada belirtildiği gibi, Doğu Akdeniz’de Libya ve Mısır ile Türkiye arasında kalan deniz yetki alanları, “ortay hat” kuralına göre belirlendi. Diğer bir hat olan A-B olarak belirlenmiş sınır hattı ise 2011 ‘de KKTC ve Türkiye arasında imzalanmış olan kıta sahanlığı anlaşması ile belirlenmişti. Türkiye ile Mısır arasındaki deniz alanları görüldüğü üzere E-D-C sınır çizgisi şeklinde “ortay hat” esasına göre sınırlandırılırken, Girit Adası’nın güney tarafında yer alan Libya-Türkiye deniz alanları ise E-F hattı olarak Türkiye-Libya Deniz Sınırı Mutabakatı ile iki devlet arasında karara bağlanmış oldu.

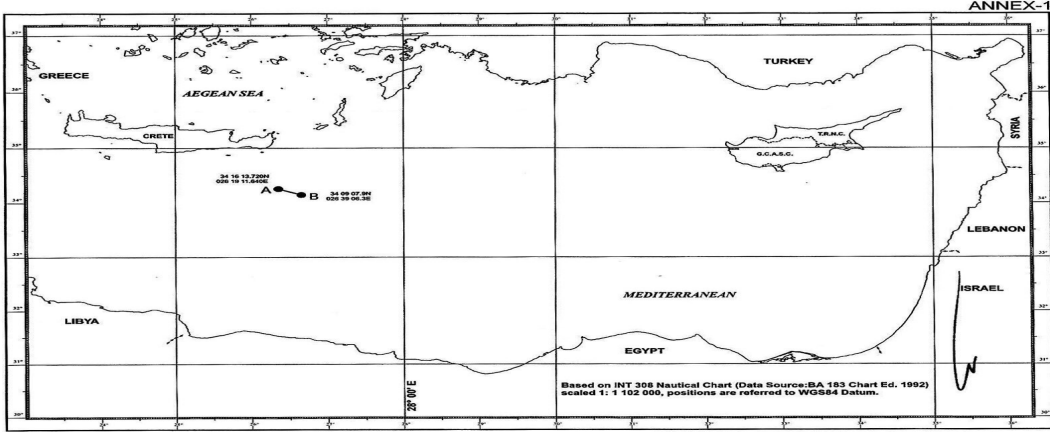

Şekil 2. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki imzaladığı anlaşmalar sonucunda ortaya çıkan kıta sahanlığı

(Kaynak: Anadolu Ajansı)

Resmi ifade, antlaşmadaki haliyle “Akdeniz’de kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırları”, mutabakata eklenen harita ile koordinatlarıyla birlikte yer almaktadır. Yapılan anlaşmaya eklenen haritada belirlenen A noktasından, diğer B noktasına yaklaşık 30 km’lik bir deniz sınır belirlenmiştir (Acer, 2021).

Şekil 3. Türkiye – Libya Deniz Sınırı

(Kaynak: SETAV)

Ayrıca, anlaşma da “ortay hat” olarak belirtilen deniz hattının konumunun resmi olarak belirlenmesinde, iki ülke arasında esas alınan karşılıklı kıyıların konumunun koordinatları da deniz anlaşma ekinde yer almıştır (Acer, 2021, s.1).

Türkiye’nin bölgedeki uluslararası hukuktan doğan haklarının kaybedilmemesi hususunda hem hukuki olarak hem de fiilen yapılan akademik ve diplomatik çalışmaların en önemli sonucu olan “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”nı onaylama yasası, 5 Aralık 2019 tarihinde meclisten geçmiş ve 6 Aralık’ta ise Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan’ın onayıyla 7 Aralık’ta da Resmi Gazete yayımlanmıştır. Libya’da ise Başkanlık Konseyi tarafından 6 Aralık 2019’da onaylanmasıyla birlikte anlaşma, iç hukukta yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin BM’ye bildirilmesi ile beraber Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması uluslararası kamuoyuna ilan edilmiştir. Bu anlaşma sonucunda Türkiye ve Libya Devletleri artık Doğu Akdeniz’de komşu birer devlet olmuşlardır. Türkiye Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu 1 Ekim 2020’deki basın açıklamasında BM Genel Sekreteri’nin imzalamış olduğu 30 Eylül 2020 tarihli onay belgesini kamuoyuna sunmuştur.

Anlaşmanın Türk Dış Politikası

Uluslararası Enerji Ajansı, enerji kaynaklarına herhangi aksaklığa uğramaksızın uygun fiyatlar doğrultusunda erişebilmeyi “enerji güvenliği” olarak ifade etmektedir. Enerji, tüm ülkeler için sosyo-ekonomik ve bilim gibi her alanda ilerlemesini sağlamak için olmazsa olmaz ilk gereksinimlerin başında gelir. Ülke liderleri, ülkeleri için en temel gereksinim olan enerjiyi en hesaplı, zamanında ulaşım sorunu olmadan kesintisiz bir şekilde temin etmeleri gerekmektedir. (Pamir, 2003, s.9). Enerji güvenliği hususunda Türkiye için önemli olan ana unsur

Türkiye’nin jeopolitik pozisyonudur. Türkiye jeopolitik konumu açısından önemli enerji üssü olan Ortadoğu ve Avrasya gibi bölgelere coğrafi yakınlığı Türkiye’nin için bir avantaj olmuştur (Fidan, 2011). Türkiye, ihtiyaç duyduğu fakat kendi topraklarında elde edemediği enerji kaynaklarına, coğrafi konumu üzerinde Ortadoğu ve Avrasya’ya yakınlığı ile elde etmektedir. Türkiye tedarikçi ülkelere yakınlığından dolayı ihtiyaç duyduğu enerjiyi hem ulaşımı kolay hem de maliyeti uygun bir şekilde elde edebilme imkanı bulmaktadır. Nitekim Türkiye-Libya arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sonucunda, Türkiye’nin konumu itibarıyla enerjinin Avrupa ülkelerine aktarımında bir köprü ülke olma durumuyla Doğu Akdeniz’de önemli bir ülke konuma gelmiştir (Kılınç Pala, 2019, s.100). Türkiye ile Libya deniz yetki alanlarının belirlenmesi sonucunda ortaya çıkan Türkiye-Libya deniz sınırı, Mısır-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan üçgeninde bir duvar gibi araya girmiştir.

Türkiye konumu itibarıyla batı ile enerji kaynakları arasında köprü olma özelliği, Doğu Akdeniz’de hidrokarbon rezervlerinin bulunması ile hem kıyıdaş devletler için hem de bölge dışı aktörler içinde aktörlere siyasi ve ekonomik imkanlar sunmuştur. Bu bağlamda, Türkiye’nin artan enerji ihtiyaçlarının giderilmesi ve enerji üretim teknolojisinin gelişimini sağlayabilmesi için bölgedeki enerjinin güvenliği ve kesintisiz ihracı çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu minvalde, bölgedeki enerji yatakları Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de aktif bir politika yürütmesiyle, enerjide dışa bağımlı ithal eden bir konumundan, Türkiye’yi enerji ihraç eden bir konuma yükseltebilir. Enerjiyi ihraç etmesi ekonomik açıdan ülkenin gelişimi için büyük imkanlar sağlayacaktır. Oluşabilecek bu imkanlar doğrultusunda Türkiye yaptığı bu önemli hamle ile Yunanistan, GKRY, Mısır ve İsrail’in Doğu Akdeniz’deki gazını çıkarma, işleme ve ihraç etme çalışmalarına taş koyarak, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail’in sahanlığından Yunanistan’ın Akdeniz’deki adalarına kadar uzanabilecek olası bir enerji hattına bir bariyer koymuş oldu. Bu bağlamda Doğu Akdeniz’de çıkarılan gazın Girit adası üzerinden, Yunanistan anakarasına ve oradan da İtalya’ya ulaşip Avrupa’ya dağıtılmak üzere planlanan 7-9 milyar dolarlık boru hattının Türkiye-Libya deniz yetki alanından geçmek zorunda kalacaktır (Reuters, 2019). Bir taraftan da Doğu Akdeniz’de çıkarılan enerjinin, Avrupa piyasasına ihraç edilmesi durumunda Türkiye, karada olduğu gibi denizden de transit bir ülke olma konumuna sahip olacaktır (Yorulmaz: 2019, s.83).

Türkiye son dönemlerde Doğu Akdeniz’deki haklarının korunabilmesi için uluslararası hukuk aracılığıyla hem hukuki hem de fiili olarak bir takım faaliyetler ve ikili devlet görüşmeleri gerçekleştirmektedir. Bu denklemde, Türkiye ve Libya arasında yapılan deniz sınırlarını belirleyen anlaşma, Türkiye dış politikasında bir takım önemli siyasi ve hukuki yansımalar ortaya çıkarmaktadır.

İlk olarak Türkiye bu mutabakat vasıtasıyla ilk kez bir sahildevlet ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması imzalayarak Münhasır Ekonomik Bölge sınırlarını karşılıklı olarak belirlemiştir. Ve yapılan bu anlaşma neticesinde Türkiye’nin Doğu Akdeniz üzerindeki hukuki dayanaklarının ve savlarının, Doğu Akdeniz’deki diğer komşu devletlerce kabul edilmediği iddiası yapılan bu anlaşma neticesinde yıkılmaktadır. Bu anlaşma sonucunda Türkiye, Akdeniz’deki diğer komşu devletlerin yapmış olduğu

anlaşmalara yalnızca karşı çıkan ya da bölge ülkelerin deniz sınırı haklarını “hukuksuz bir şekilde hakimiyet kurmaya çalışan” bir devlet konumundan, belirttiği uluslararası hukuki tezleri kabul gören, bölgede komşularıyla deniz sınır anlaşmaları imzalayan bir ülke haline gelmiştir(Acer, 2019, s.12). Bu bağlamda, Türkiye Doğu Akdeniz’de diğer devletlere karşı siyasi bir üstünlük sağlamıştır. Bu anlaşma, Türkiye’nin, Doğu Akdeniz’deki deniz sınırlarının sınırlandırılmasıyla ilgili yürüttüğü hukuki yaklaşımın diğer yaklaşımlara karşı güç kazanması açısından önem taşımaktadır.

Diğer yansıması Türkiye uluslararası kamuoyuna, uluslararası sorunları çözmeye noktasında uluslararası hukuku ve diplomasiyi kullanmakta olduğumuz mesajı iletilmiştir. Sınır anlaşmasının giriş bölümünde “bütün ilgili faktörler göz önünde bulundurularak, adil ve hakça sınırlandırılmasının yapılmasını kararlaştırmış olarak...” cümlesi ifade edilmiştir (Mutabakat Muhtırası, 2019). Anlaşmadaki bu ifadeler, devletlerarasındaki deniz sınırlarının belirlenmesinde, Türkiye’nin başından beri açıklamaya çalıştığı ve uluslararası hukukta konuyla ilgili maddeler ile eşleşen hukuki yaklaşımının, imzalanan bu anlaşma ile de uluslararası arenada kabul edildiği görülmektedir. Uluslararası hukuk kriterleri doğrultusunda yapılan bu mutabakat ile Türkiye’nin MEB’i için hukuki olarak meşru zemin kazandırılmıştır.

Türkiye uluslararası hukukta konuyla ilgili maddeler neticesinde deniz alanlarının sınırlandırılmasının bölgedeki devletlerin kendi arasında adil olarak bir çözüm bulması gerektiğini savunmaktadır. Bu durumda devletlerin kıyılarının uzunlukları boyunca, arasındaki farkın büyüklüğü deniz sınırlarının belirlenmesinde en önemli dayanak olduğu gerekçesi, bu anlaşma neticesinde daha somut ve resmi bir hal kazanması Türkiye açısından bir diğer önemli kazanımdır.

Ayrıca, Yunanistan’ın Ege Denizi’nin güneyinde bulunan Çoban, Kerpe ve Rodos adaları ve Yunan anakarasına yaklaşık 580 km olup, Türkiye’nin Kaş İlçesi’ne 2 km uzağında olan Meis Adası üzerinden MEB hakkı iddia ettiği deniz alanlarının sınırlandırılmasında; adil olmak adına adaların MEB belirlenirken sınırlandırmaya dahil edilmemesi görüşünü savunan Türkiye’nin tutumu yapılan bu anlaşmayla Libya Devleti nezdinde de kabul edildiği görülmüştür. Doğu Akdeniz’de yayınladığımız Münhasır Ekonomik Bölge vasıtasıyla Doğu Akdeniz’de deniz sınırlarımızın batı kısmı uluslararası hukuka göre belirlenerek, bölgedeki meşru haklarımızın yasal zemini sağlamlaştırılmıştır.(Yaycı, 2012, s.38).

Ayrıca bir diğer yansıması da, yapılan bu anlaşma ile iki devlet arasındaki yeni deniz sınırı, iki devlet arasında yapılmış bir anlaşma olması nedeniyle olası bu tür diğer anlaşmalar için de hukuki bir zemin dayanağı oluşturabilecektir. Yapılan bu anlaşmanın ilerleyen yıllarda bölgede yapılabilecek yeni sınırlandırma anlaşmaları için de göz önünde bulundurulması gereken bir “hukuki dayanak” ortaya çıkardığı görülmektedir. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselelerinin uluslararası mahkemeler aracılığıyla çözülmeye çalışılması durumunda da, ilgili mahkemenin yapılan bu anlaşmayı “emsal” olarak ifade etmesi ve baz alması büyük olasılıktır. Son olarak Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması’nın dış politika açısından bir diğer önemli etkisi ise, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarını arama, çıkarma ve işletme faaliyetlerinin yasal bir durum kazanmış olmasıdır (Acer, 2021, s.2)

Anlaşmaya Diğer Devletlerin Yaklaşımları

Tüm kıyıdaş devletlerarasında, Doğu Akdeniz’de Münhasır Ekonomik Bölge üzerine henüz ortak bir mutabakat bulunmamaktadır. Türkiye’nin Libya ile karşılıklı olarak uluslararası hukuka göre yapmış olduğu MEB anlaşması Doğu Akdeniz’de Türkiye lehine değiştirmiştir. Bu bölgeden devletleri ve Doğu Akdeniz’de çıkarları olan her kesimi etkilemiştir. Doğu Akdeniz’deki doğalgaz rezervinin tahmini olarak 122 trilyon metreküp değerinde olduğu öngörülmektedir. (Eren, 2020, s.31) Mısır ve İsrail’in gaz çıkarma işlemlerine ek olarak Rum Yönetimi’nin sondaj yapma çalışmaları, Doğu Akdeniz’de enerji güvenliği kavramını doğururken, Kıbrıs Adası’nın bölge dışından, uluslararası camia için de fayda sağlanacak cazip bir konuma yükseltmiştir. Bölgede Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Lübnan, İsrail, Suriye, Mısır ve Libya deniz sınırları üzerine Münhasır Ekonomik Bölge açıkladılar. Bu bağlamda, Türkiye-Libya arasında imzalanan “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuka uymayan sadece siyasal çıkarlar doğrultusunda uygulanmaya çalışılan senaryonun son bulmasına neden olmuştur (Caşın, 2019).

Yapılan bu mutabakata ilk ve en çok tepki veren kesim Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Mısır tarafı olmuştur. Anlaşmanın hemen sonrasında Suriye, Mısır ve Yunanistan, BM’ye nota vererek Türkiye-Libya arasındaki “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” antlaşmayı tanımadıklarını ve yok hükmünde görüp hukuken saymadıklarını BM’ye iletiler.

Rum Yönetimi Kıbrıs Adası üzerinden Kıbrıs Türk halkının çıkarlarını gözetmeden kendisini ada üzerinde tek yetkili devlet olarak görmektedir. İlk olarak, GKRY-Yunanistan ikilisinin bölgede Amerika ve Avrupa Birliği’nin desteğini arkalarına alarak Doğu Akdeniz’deki kıyıdaş devletler ile imzaladığı MEB anlaşmalarını, kıyıdaş ülke konumundaki Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin uluslararası hukuktan doğan haklarının görmezden gelerek yaptıkları için en sert tepkilerde GKRY-Yunanistan ikilisinin gelmektedir. Rum Yönetimi ada üzerinde kendini tek söz sahibi göyerek açıkladığı MEB alanını parseller şeklinde bölerek, bölge dışı yabancı devletlerin şirketlerine bu parseller üzerinde enerji arama ve çıkarma faaliyetlerine izin vermektedir. Fakat Türkiye’nin Kıbrıs Cumhuriyeti’nin çıkarlarını görmezden geldiğini iddia eden Rum Yönetimi, Türkiye’nin açıkladığı MEB’in, “Kıbrıs Cumhuriyeti” adı altında açıkladığı kıta sahanlığını işgal ettiği ve bölgede “zorla hakimiyet” kurmaya çalıştığını iddia ederek enerji arama ve çıkarma faaliyetleri yaptığını ifade etmiştir. Türkiye’nin MEB ‘ine her alanda sıkı bir şekilde itiraz etmektedir.

Türkiye-Libya arasında imzalanan mutabakat üzerine ilk tepki açıklaması Yunanistan’dan gelmiştir. Yunanistan, dışişleri bakanlığı aracılığıyla resmi bir açıklama yaparak Türkiye ile Libya herhangi bir deniz yetki alanın anlaşması yapamayacağını, çünkü Türkiye ile Libya’nın denizden komşu olmadıklarını ifade etmiştir. Yapılan mutabakatın uluslararası hukuka uygun olmadığını belirterek Birleşmiş Milletler ‘e yazılı olarak da itiraz yapmışlardır. Nitekim Yunan Hükümeti bu anlaşmanın BM Deniz Hukuk Sözleşmesi’ne göre

aykırı olduğunu ve Yunan adalarından olan Girit, Çoban, Kerpe, Rodos ve Meis adalarının deniz alanlarını görmezden gelip ihlal ettiğini ve dolaylı olarak Yunanistan'ın bölgede egemenliğini görmezden geldiği için yapılan mutabakatın hukuki olarak bir dayanağının olmadığını savunmaktadır. Ayrıca Yunanistan, bununla yetinmeyerek olayı diplomatik bir krize dönüştürerek Libya'nın yapılan bu mutabakatı Yunanistan'a açıklamaması halinde Libya'nın Atina büyükelçisi Muhammed Nenfi'yi diplomatik açıdan istenmeyen kişi olarak ilan edeceklerini bildirdiler (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2019). Nitekim, 6 Aralık 2019'da Libya'nın Atina büyükelçisinin Yunanistan'ı 72 saat içerisinde ayrılması istendiği açıklanmıştır (Deutsche Welle, 2019). Ve daha sonrasında Yunanistan Ulusal Mutabakat Hükümetine karşı Hafter'i meşru görünmesi için Hafter yönetimi ile ikili çalışmalar yapmıştır.

Yunan Hükümeti, Türkiye-Libya deniz yetki alanlarını sınırlandırma mutabakatına “Yunanistan'ın adalarının kıta sahanlığını ve MEB'lerini ihlal ettiği gerekçesiyle” ve akabinde 2015 yılında yapılan BM Güvenlik Konseyi toplantısında açıklanan 2259 (2015) sayılı kararı ile kabul edilen Libya Siyasi Antlaşması'nın 8.Maddesi'nin 2.paragrafı doğrultusunda, Libya Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmediği için yapılan bu mutabakatın geçerli olmadığını ve bundan dolayı da “yok hükmünde” geçersiz sayıldığını açıklamışlardır (United Nations, 2020a).

Yapılan bu mutabakata Mısır devleti de Yunan ve Rum Yönetimi hükümetleri gibi bu mutabakatı BM Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin Libya hakkındaki kararlarını ve BMGK 'nin 1970 (2011) kararlarının 9. maddesini açık bir şekilde “ihlal ettikleri” iddialarıyla uluslararası hukuka uymadığını ve yok hükmünde saydıklarını belirterek, mutabakatın bölgedeki kıyıdaş ülkelerin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarını etkilemeyeceğini iddia etmiştir. Mısır Hükümeti, Yunan Hükümeti gibi Türkiye ve Libya'nın Birleşmiş Milletler'e başvurulması durumunda, Genel Sekreterlikten Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 102. Maddesince Türkiye-Libya arasında yapılan bu mutabakatın tescil edilmemesini ve Okyanus İşleri Dairesi'nin bu mutabakatı yayınlamamasını istemiştir (United Nations, 2019).

Mısır açıklamalarında Yunanistan'ın iddialarının dışında askeri uygulamalara da dikkat çekerek, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarında askeri faaliyetleri de hayata geçirdiğini de söylemiştir. (Acer, 2019: 14). Bununla birlikte Mısır hükümeti, Libya-Mısır sınırı arasındaki doğal enerji kaynaklarından faydalanmak için Libya'da Hafter güçlerini desteklemeyen bir ülke konumunu almıştır.(Kurt, 2020, s. 17).

Suriye Hükümeti, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları ile doğrudan bir bağı olmasa da Türkiye'nin Suriye İç Savaşı'ndaki tutumundan kaynaklı Türkiye karşıtlığından dolayı Türkiye-Libya arasındaki deniz mutabakatını yok saydığı ve hukuki olarak anlaşmanın ortaya çıkardığı sonuçlarını geçersiz olduğunu, ifade etmiştir. Bu konuda temel dayanağı ise, “uluslararası hukuka bakıldığında bir ülkedeki yaşanan savaş veya iç savaş döneminde, o ülkenin durumundan dolayı haklarını istismar edecek şekilde yapılan antlaşmaların geçerli olmadığını” ifade etmiş ve Libya Siyasi Antlaşması'nın 8. maddesine göre bir uluslararası anlaşmanın geçerli sayılabilmesi için Libya Parlamentosu'nun da onaylaması lazımken; parlamento 2 Şubat 2020'de BM'ye

gönderdiği mektupta “Türkiye-Libya arasında yapılan mutabakatı reddettiğini BM’ye iletmişti” argümanlarını belirtmiştir (United Nations, 2020b).

Sonuç olarak Suriye, Birleşmiş Milletler Anlaşması’nın 102. Maddesine Türkiye-Libya arasında yapılan bu mutabakatın tescil edilmemesini ve Okyanus İşleri ve Deniz Hukuku Dairesi’nin bu mutabakatı yayınlamamasını istemiştir

Libya’daki gayri meşru işgalci Hafter Yönetimi, anlaşmanın iptali için bölgede sıkı bir ilişki ağına girişmiştir. Türkiye-Libya arasından yapılan deniz mutabakatının iptali için bölgedeki Yunanistan, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile birçok görüşmeler gerçekleştirmektedir. Hafter Güçlerinin kontrolü altındaki Libya’nın doğusunda El-Beyda’da bulunan Libya Temyiz Mahkemesi, Libya-Türkiye arasında yapılan denizcilik anlaşmasını iptali için başvuran Libya Temsilciler Meclisi’ni haklı bularak, anlaşmayı 27 Ocak 2021’de aldığı karar ile iptal edildiği açıklandı (Libya Temyiz Mahkemesi, 2021). Hafter Yönetimi, meclis ve mahkeme kararını dayanak olarak öne sürmektedir.

Bölgedeki etkili olan devletlerden İsrail Hükümeti, Türkiye’nin Libya ile anlaşmasına daha dikkatli ve soğukkanlı yaklaşmaktadır. İsrail bu yaklaşımın temel sebebi ise, İsrail’den İtalya’ya uzanan enerji hattının da yaşanacak aksiliklere karşı veya hayata geçmemesi durumunda İsrail’in başka alternatiflere yönelmesi gerekecektir. Bu minvalde İsrail gazını Türkiye üstünden ihraç etmek zorunda kalacaktır. Bu sebeple İsrail, her ne kadar son yıllarda Türkiye ile ilişkileri kötü olsa da, Türkiye-Libya anlaşmasının bölgede yarattığı gerilimde, tartışmalara temkinli yaklaşmaktadır.(Reuters, 2019).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ise, Dışişleri Bakanlığı üzerinden yaptığı dönem dönem açıklamalarında “Türk Akımı” ve “Kuzey Akımı-2” projelerine karşı olduklarını her defasında belirtmişlerdir. Amerika, envanterinde Rusya’dan aldığı S-300 füzeleri yer alan Yunanistan’a NATO envanterinde yer alan Patriot füze savunma sistemlerini satarken; aynı savunma sistemlerini NATO ortağı olan Türkiye’ye satmamasına karşın, Türkiye’nin kendi savunma ihtiyaçlarını karşılamak için Rusya’nın hava savunma sistemleri olan S-400’a almasına şiddetle karşı çıkmıştır. Türkiye’ye ekonomik ve siyasi alanda karşı bir tutum takınan Amerika, yakın dönemde Rum Yönetimi’ne yaklaşık 32 senedir uygulamakta olduğu silah satın alma ambargosunu kaldıran yasa tasarısını Temsilciler Meclisi’nde onayladı. (Çaşın, 2019)

Amerika Birleşik Devletleri, tekrardan Dışişleri Bakanlığı üzerinden Doğu Akdeniz’deki Türkiye’nin enerji arama faaliyetlerini kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir. Yunan Başbakan Miçotakis’de Doğu Akdeniz’deki MEB sorununu çözüme konusunda Washington’dan mesele ile ilgilenmesi arzu etmiştir. Artarak devam eden MEB sorununda, Rum Lider Anastasiadis’de Doğu Akdeniz’de sözde Kıbrıs MEB’i içerisinde sondaj faaliyetlerine başlayan Türkiye’yi engellemek için Birleşmiş Milletler ’e şikâyetle bulunurken, Amerika’da AB gibi Rum Yönetimi’nin Türkiye’ye karşı İsrail’in de içerisinde bulunduğu Türkiye karşıtlarının oluşturduğu Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nu desteklemektedir. 10 Ocak 2022 tarihinde ABD Atina Büyükelçisi, yaptığı açıklamada ABD olarak Doğu Akdeniz’de destekledikleri Yunanistan-Kıbrıs-İsrail arasında oluşan 3’lü

ittifaka, ABD 'in eklenmesiyle birlikte "3+1" şeklinde devamında ve güçlenmesinde kararlı olduklarını ve Amerika'nın Doğu Akdeniz'deki enerji politikalarında herhangi bir değişikliğinin olmadığı ifade etmiştir. Ama bu boru hattında olası imkansızlıklara karşı doğalgazın yerinde işlenip, elektriğe dönüştürülüp Afrika'dan Avrupa'ya kablo sistemleriyle Avrupa'ya taşımayı hedeflemektedir ve Kıbrıs'ı (Rum Yönetimini kastetmektedir.) ve İsrail'i, Avrupa Interconnect Sistemlerine dahil olması için bir proje hazırladıklarını açıkladı. Amerika, bu projesiyle Rum Yönetimi'ne, Yunanistan'a, Mısır'a ve İsrail'e Doğu Akdeniz'de bağımsız bir enerji güvenliği sağlamış olmaktadır.(ABD Atina Büyükelçiliği, 2022)

Avrupa Birliği'nin yapılan bu anlaşmaya tutumuna bakıldığında, AB'nin tavrı yaşanan bu süreci daha sıkıntılı bir hale soktuğu görülmektedir. Avrupa Birliği, Türkiye ile Libya'nın BM tarafından tanınan Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında yapılan anlaşmanın sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yani Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ulusal haklarını engellediğini iddia etmiş ve Türkiye'yi komşu kıyıdaş devletlerin haklarını göz ardı etmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Avrupa Birliği, bölgedeki deniz alanlarının paylaşılması hususunda yaşanan tartışmalar da üyeleri olan GK Rum Yönetimi ve Yunanistan'ın iddialarını popülist bir yaklaşımla desteklemeye devam etmiştir. Avrupa Birliği 'in komisyonları, 2010'da İspanya'nın Sevilla Üniversitesi'ne, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin deniz yetki alanlarını belirlemek için Münhasır Ekonomik Bölgesi'nin çizildiği "Avrupa Deniz Yetki Alanları" adı altında bir deniz yetki alanı haritası çizdirmiştir. Bu harita Yunanistan'ın iddialarına göre hazırlanmış ve neticesinde Doğu Akdeniz'de kıyı uzun uzunluğu en uzun olan Türkiye'ye bölgede sadece Antalya Körfezi açıklarından ibaret toplamda 41.000 km'lik bir deniz yetki alanı bırakmakta ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'den çıkışını kapatmaktadır. AB'nin, komisyonlarında bir takım teknik raporlarında yayınladığı Sevilla haritası ile birlikte Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının paylaşımı konusundaki tutumunu açıkça göstermiştir (Ergin, 2019).

Avrupa Birliği, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge olarak ilan ettiği alanlarda fakat Yunanistan ve Rum Yönetimi'nin de hak iddiasında bulunduğu alanlarda gerçekleştirdiği faaliyetleri üye devletlerinin egemenliklerini ihlal ettiği için Türkiye'nin bu faaliyetleri saygısızlık olarak ifade etmiştir. Örneğin; Türkiye'nin Barbaros Hayrettin Paşa adındaki araştırma gemisinin bölgedeki faaliyetlerine başlayacağı dönemde çalışma yapacağı alanları bir Navtex ilan ile yayınlamıştır. Barbaros'un arama faaliyetlerinin de bulunacağı deniz yetki alanların GKRY'nin tek taraflı olarak önceden açıkladığı MEB'in 2, 3 ve 9 No'lu parseller ile çelişmesi sebebiyle Rum Yönetimi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile devam eden görüşmelerden tek taraflı ayrıldığını ilan etmiştir. Fakat bu tepki ile kalmayan Rum Yönetimi, yaşanan bu tartışmaları Türkiye'nin aleyhine kullanmak için Avrupa Birliği'ne taşımıştır (Örnek ve Mızrak, 2016, s.22). 23-24 Ekim 2014 tarihlerinde AB Liderler Zirvesi'nde Türkiye'nin bölgede yaptığı arama faaliyetleri gündeme konusu haline dönüşmüş ve bu durum çerçevesinde AB Konseyi, Rum Yönetimi'nin iddialarını haklı bulan bir karara varmıştır. Avrupa Birliği, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek temsiliyet hakkını Rum Yönetimi'nde görürcesine Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yani Rum Yönetimi'nin bölgedeki egemenlik haklarına karşı saygılı olması hususunda Türkiye'ye çağrı yapmıştır (European Council, 2014).

Temmuz 2019’da AB, Türkiye’ye karşı bir takım yaptırım yapmaya karar vermiştir. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki arama çalışmalarını sonlandırmaya bu yaptırımlar ile umut eden Avrupa Birliği, Türkiye’ye sağlamakta olduğu AB’ye katılım öncesinde verdiği ekonomik yardımları kesmeyi ve AB ile Türkiye arasında devam etmekte olan havacılık anlaşması görüşmelerini ara vermeyi karar almıştır. Ayrıca bunlara ek olarak da, Türkiye’ye Avrupa Yatırım Bankası tarafından verilecek kredi desteğinin yeniden görüşülmesini ve AB-Türkiye Ortaklık Konseyi ile yapılacak olan siyasi görüşmelere ara verilmesini kararlaştırılmıştır (Deutsche Welle, 2020a).

11 Kasım 2019’da Avrupa Birliği, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de yaptığı hidrokarbon arama faaliyetlerinin devam etmesi sebebiyle arama faaliyetlerinde görevli olan 2 TPAO yetkilisine yaptırım kararı vermiştir (Deutsche Welle. 2020b).

Yeniden 12 Aralık 2019’da AB’nin başkenti Brüksel’de toplanan AB Konseyi, 27 AB üyesinin devlet başkanı ve hükümet liderlerinin üstünde anlaşmaya vardıkları yayınlanan ortak kararda, Türkiye ile Libya arasındaki anlaşmanın “üçüncü devletlerin egemenlik haklarını ihlal ettiğini, deniz hukukuna aykırı olduğunu ve bu nedenle üçüncü taraflar açısından hukuki sonuçlarının bulunmadığını” açıklamışlardır (Deutsche Welle. 2019b). Ayrıca, Türkiye-Libya arasında yapılan bu anlaşmanın kabul edilemez bir anlaşma olduğunu, bu minvalde GKRY ve Yunanistan’ı haklı bulduklarını ve Türkiye’yi bu davranışından dolayı uyarılması gerektiğini açıklamıştır (European Council, 2019).

Doğu Akdeniz’de, İsrail’in GKRY ile sıkı ilişkiler içerisinde olmasına açıktan destek olan ABD’den ve doğrudan bir şekilde enerji konusunda pazarlıklarına müdahil olan Avrupa Birliği’nden herhangi bir siyasi destek göremeyen Türkiye ise kendi Deniz Kuvvetleri ile birlikte başlattığı doğalgaz arama ve çıkarma çalışmalarıyla kendi kaderini kendisi tahin etme yoluna gidiyor (Caşın, 2019).

Sonuç

Denizlerdeki enerji rezervlerinin bulunması, buldukları ülkelerin jeopolitik konumlarına ve ekonomilerine katacağı güç çok büyüktür. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz’de bulunan hidrokarbon rezervleri bölgeyi ve kıyıdaş devletlerin değerini bir kez daha değerli, cazibeli hale getirmiştir. Fakat devletler için bu pozitif yansımaları olduğu gibi deniz alanlarının sınırlandırılması üzerine tartışmalarda bölge devletleri arasında yaşanabilir. Nitekim Doğu Akdeniz’de tarihsel olarak ta, siyasi olarak ta sıkıntılar içinde olan kıyıdaş devletler, enerji rezervlerinin bulunmasıyla Doğu Akdeniz’de kıyıdaş devletlerarasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması üzerine ciddi tartışmalar yaşanmaktadır.

Doğu Akdeniz’de enerji rezervlerinin keşfinden sonra daha değerli hal alan kıta sahanlıkları ve Münhasır Ekonomik Bölgeler tartışmaların temel dayanağını oluşturmaktadır. Özellikle Kıbrıs Rum Yönetimi’nin ve Yunanistan’ın tutumları sorunları bölgesel olmaktan çıkarıp uluslararası sorun haline getirmiştir. Yunanistan ve Rum Yönetimi’nin desteklediği ve uygulamaya çalıştığı sözde Sevilla Haritası üzerinden Türkiye’yi Doğu Akdeniz’de 41.000 km²lik bir deniz yetki alanına sıkıştırılmayı hedeflemektedir. Yunanistan ise Rodos, Kerpe,

Kaşot, Girit adaları ile Yunan anakarasına yaklaşık 580 km olup Türkiye'ye 2 km olan Meis adasını üzerinden deniz sınır hattını belirleyerek Ekonomik Münhasır Bölgesini çizmektedir. Bu bağlamda, bölgede en uzun sahil mesafesine sahip olan Türkiye Doğu Akdeniz'de Antalya Körfezi sularında 41.000 km'lik bir deniz yetki alanına hapsedilmek istenmektedir.

27 Kasım 2019 tarihinde, Türkiye'nin bölgedeki uluslararası hukuktan doğan haklarının kaybedilmemesi hususunda hem hukuki olarak hem de fiilen yapılan akademik ve diplomatik çalışmaların en önemli sonucu olan "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında imzalanmıştır. Türkiye bu mutabakat vasıtasıyla ilk kez bir sahildevlet ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması imzalayarak Münhasır Ekonomik Bölge sınırlarını karşılıklı olarak belirlemiştir. Yapılan bu mutabakata ilk ve en çok tepki veren kesim Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Mısır tarafı olmuştur. Anlaşmanın hemen sonrasında Suriye, Mısır ve Yunanistan, BM'ye nota vererek Türkiye-Libya arasındaki "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" antlaşmayı tanımadıklarını ve yok hükmünde görüp hukuken saymadıklarını BM'ye iletiler. Ayrıca Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bu anlaşmayı AB mercilerine de taşıyarak, Türkiye-Libya arasında yapılan bu anlaşmayı tanımadıklarını ve yok hükmünde gördüklerini beyan ettiler. Nitekim zaten uzun bir zamandan beri olumsuz ve aksayarak ilerlemeye çalışan AB-Türkiye ilişkilerinde, Avrupa Birliği'nin Türkiye-KKTC ve GKRY-Yunanistan'ın arasındaki Doğu Akdeniz'deki yaşanan MEB tartışmalarında taraflar arasında sorunları çözebilme tutumundan ziyade, tam tersine tartışmalara taraf olması, özellikle hukuk dışı yaklaşımlarıyla Türkiye'ye yaptırım uygulamaya çalışması, AB-Türkiye ilişkilerinde ayrıca bir gerilimi sebep olmuştur.

Bölgedeki sahildevletler arasında, deniz yetki alanlarının belirlenmesinde hala tam bir fikir birliğine varılamamıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi kendisini ada üzerinde tek söz sahibi sanmaktadır. Bölgede Yunanistan, sözde Kıbrıs Cumhuriyeti adına Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Lübnan, Suriye, Mısır ve İsrail MEB ilanında bulundular. Fakat ilk olarak, Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ikilisinin bölgede Amerika ve Avrupa Birliği'nin desteğini alıp Doğu Akdeniz'de kıyıdaş ülkeler ile görüşmeler gerçekleştirerek, Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmaları ile kıyıdaş ülke konumundaki olan Türkiye ve KKTC'nin uluslararası hukuka göre haklarının ihlal edildiği Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun hukuki açıdan adil olmadığı için, muteberlik ifade etmediği açıklanmalıdır.

Türkiye yaptığı bu anlaşma ile Doğu Akdeniz'de sadece kendi hakkını gözetmeyip, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin haksız bir şekilde elde etmeye çalıştığı deniz yetki alanlarını engelleyip bölgedeki diğer devletlerinin de sözde Sevilla haritasında olduğundan daha fazla olan haklarını da gasp etmesini engellemiş, çözümü askeri olarak değil ikili siyasi ilişkilerini genişleterek diplomasi yolunu etkin ve adil kullanarak elde etmiştir. Türkiye meseleye sadece kendi ülke çıkarları için değil bölgenin güvenliği ve deniz yetki alanlarının adil paylaşımı için çalışmıştır. Ayrıca Türkiye, bölge devletlerine ve uluslararası camiaya da Türkiye'nin bölgede sadece askeri olarak değil, her alanda da dış politikasını etkin kullandığını ve bölgedeki

gerçekleştirilecek her alandaki organizasyonda da Türkiye’nin etkin olacağını ve göz ardı edilemeyeceğini bölgedeki diğer devletlere ve uluslararası camiaya göstermiştir. Türkiye uluslararası sistem içerisinde konumunu ve bölgedeki caydırıcılık gücünü askeri değil, siyasi kurumlarını kullanarak diplomasi yoluyla arttırmıştır.

Türkiye yaptığı bu önemli hamle ile Yunanistan, GKRY, Mısır ve İsrail’in Doğu Akdeniz’deki gazını çıkarma, işleme ve ihraç etme çalışmalarına taş koyarak, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail’in sahanlığından Yunanistan’ın Akdeniz’deki adalarına kadar uzanabilecek olası bir enerji hattına bir bariyer koymuş oldu. Bölgeden Avrupa’ya uzanacak her enerji boru hattını, ister karadan ister denizden olsun kendine bağlama hale getirmiştir. Türkiye’nin burada ikili siyasi ilişkilerini kullanarak diplomasi yoluyla çok büyük bir başarı elde etmiştir. Yunanistan ve Rum Yönetimi’nin desteklediği ve uygulamaya çalıştığı sözde Sevilla Haritası üzerinden Türkiye’yi Doğu Akdeniz’de 41.000 km’lik bir deniz yetki alanına sıkıştırmak amacıyla yapılmış siyasi çalışmalar hüsrarla sonuçlanmıştır. Türkiye’nin bölgede istemediği ve her zaman engellemek için çalıştığı en kötü durum olarak görülen GKRY-Yunanistan ve Mısır-Yunanistan devletlerin deniz yetki alanlarının sınırlandırılması üzerine bir anlaşması yapma olasılığı son bulmuştur. Türkiye yaptığı hamle ile Doğu Akdeniz’de diğer devletlere karşı siyasi bir üstünlük sağlamıştır.

Kaynakça

- ABD Atina Büyükelçiliği (2022). ABD Atina Büyükelçisi’nin Doğu Akdeniz Hakkındaki 10 Ocak Açıklamaları. Knews, Kathimerini Cyprus English Edition, 10 Ocak 2022, <https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/state-department-affirms-commitment-to-3-1-mechanism-of-eastmed-natural-gas-project> (erişim: 11.01.2022).
- Acer, Y. (2019). Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanları ve Türkiye-Libya mutabakatı. Seta-Analiz 301(301): 1-18 <https://setav.org/assets/uploads/2019/12/A301.pdf>
- Acer, Y. (2021). Perspektif: Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması’nın Birleşmiş Milletler Tarafından Tescilinin Önemi. Setav.org. <https://www.setav.org/perspektif-turkiye-libya-deniz-siniri-antlasmasin-in-birlesmis-milletler-terafindan-tescilinin-onemi/>
- Ayaz Avan, E. (2020). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu: Türkiye’nin Politikası ve AB’nin Yaklaşımı. Avrasya Etüdüleri, s.91-118.
- Baker L., Gümüşçü T. ve Kambas M. (2019). Turkey-Libya maritime deal rattles East Mediterranean. Reuters, 23 Aralık 2021. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-libya-eastmed-tensions-explain-idUSKBN1YT0JK> (erişim: 28.11.2021)

BBC Türkçe. (2020). Sevilla Haritası nedir?: Yunanistan'ın tezini dayandırdığı, ABD'nin 'Hukuki önemi yok' dediği harita. BBC Türkçe, 22 Eylül 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54244760>, (erişim: 05.07.2021).

Çaşın, M.H. (2019). Türkiye-Libya anlaşmasının hukuki ve stratejik boyutları. Anadolu Ajansı, 09 Aralık 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasinin-hukuki-ve-stratejik-boyutlari/1668270> (erişim: 26.12.2021).

Deutsch Welle Türkçe (2019a). Yunanistan Libya Büyükelçisini Ülkesine Gönderiyor. Deutsch Welle, 06 Aralık 2019, <https://www.dw.com/tr/yunanistan-libya-b%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7isini%C3%BClkesine-g%C3%B6nderiyor/a-51554912> (erişim: 15.12.2021).

Deutsche Welle. (2019b). AB: Türkiye-Libya mutabakatı üçüncü tarafları bağlamaz. Deutsch Welle, 13 Aralık 2019, <https://p.dw.com/p/3Uj9>, (erişim: 17.12.2021).

Deutsche Welle. (2020a). AB'den Türkiye'ye dört başlıkta yaptırım. Deutsch Welle, 15 Temmuz 2019, <https://www.dw.com/tr/abden-turkiyeye-dort-baslikta-yaptirim/a-49601764>, (erişim: 14.5.2021).

Deutsche Welle. (2020b). AB'den iki Türk vatandaşına yaptırım kararı. Deutsch Welle, 28 Şubat 2020, <https://p.dw.com/p/3YYc9>, (erişim: 14.12.2021).

European Council. (2014). Special meeting of the European Council. General Secretariat of the Council, 16 Temmuz 2014, <https://www.sipri.org/sites/default/files/2016-03/143992.pdf>, (erişim: 25.12.2021)

European Council. (2019). European Council meeting. General Secretariat of the Council, 12 Aralık 2019, <https://www.consilium.europa.eu/media/41768/12-euco-final-conclusions-en.pdf>, (erişim: 16.12.2021)

Ergin, S. (2019). Akdeniz'deki krizin merkez üssü yoksa Meis Adası mı?. Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 2019, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/akdenizdeki-krizin-merkez-ussu-yoksa-meis-adasi-mi-41393592> (erişim: 01.01.2021)

Fidan, L. (2011). “Türkiye'nin jeostratejik konumu açısından Türkiye üzerindeki enerji hatlarının durumu ve bunun Türkiye jeopolitiğinde kullanılması”. Dünya jeopolitiğinde Türkiye, (Ed.) H. Çomak. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 371-406.

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs (2019). Interview of the Minister of Foreign Affairs, SKAI TV Nikos Dendias, on SKAI TV's “Simera”, with journalists D. Oikonomou and M. Anastasopoulou. Skai TV 02 December 2019. <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/interview-of-the-minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-on-skai-tvs-simera-with-journalists-oikonomou-and-anastasopoulou-december-2019.html> (erişim: 02.12.2021).

Kılınç Pala, P. B. (2019). Enerji, Güvenlik Ve Neorealizm: Türkiye’nin Enerji Güvenliği Geliştirme Kabiliyeti. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurt, V. (2020). 27 Kasım antlaşmasından Berlin Konferansı’na Libya’da yeni denklem. Seta-Analiz, 306 (306): 1-20. <https://setav.org/assets/uploads/2020/01/A306.pdf>

Libya Temyiz Mahkemesi (2021) "Libyan court cancels border demarcation and security cooperation agreement between Al-Wafaq and Turkey". Egypt Today, 27 Ocak 2020. <https://www.egypttoday.com/Article/1/96913/Libyan-court-cancels-border-demarcation-and-security-cooperation-agreement-between> (erişim: 07.12.2021)

M5 Dergi, (2020). Türkiye – Libya Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Antlaşmasının Sonuç ve Etkileri. M5 Dergi.com, 17 Ocak 2020. <https://m5dergi.com/kapak/turkiye-libta-munhasir-ekonomik-bolge-meb-antlasmasin-sonuc-ve-etkileri/> (erişim: 18.11.2021)

Örnek, S. ve Mızrak B. (2016). Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs’ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları. Bilge Strateji Dergisi, 8 (15): 13-32. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/677136>

Özalp G. (2020). AB’den Yunanistan’a kötü haber: O harita geçersiz. Hürriyet, 20 Ağustos 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abden-yunanistana-kotu-haber-o-harita-gecersiz-41591335>, (erişim: 26.11.2021).

Özekin, M. K. (2020). Doğu Akdeniz’de değişen enerji jeopolitiği ve Türkiye. Güvenlik Stratejileri Dergisi,16(33): 1-53. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1051717>

Pamir, A. N. (2003). Dünyada ve Türkiye’de enerji politikaları: Türkiye’nin enerji kaynakları ve enerji politikaları. Metalurji Dergisi, 134 (134) : 1-40. https://metalurji.org.tr/dergi/dergi134/d134_73100.pdf,

Şahin, İ. (2019). Doğu Akdeniz’de Libya Mutabakatı ve Olası Gelişmeler. Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, 04 Aralık 2019. <https://www.orsam.org.tr/tr/dogu-akdenizde-libya-mutabakati-ve-olasi-gelismeler/> (erişim: 27.12.2021)

United Nations. (2019). Note Verbale dated 23 December 2019 from the Permanent Mission of Egypt to the United Nations addressed to the Secretary-General. United Nations Digital Library, 23 December 2019. <https://digitallibrary.un.org/record/3841139> (erişim: 17.11.2021)

United Nations (2020a). Letter dated 14 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General. United Nations Digital Library, 14 February 2020. <https://digitallibrary.un.org/record/3853066> (erişim: 15.11.2021)

- United Nations. (2020b). Letter dated 29 April 2020 from the Permanent Representative of the Syrian Arab Republic to the United Nations addressed to the Secretary-General. United Nations Digital Library, 29 April 2020. A/74/831. <https://digitallibrary.un.org/record/3862113> (erişim: 17.11.2021)
- Üstün N. (2016). Doğu Akdeniz’de Enerji Politikaları ve Kıbrıs Müzakerelerine Etkisi. Konya Ticaret Odası, 22 Şubat 2016. <http://www.kto.org.tr/d/file/dogu-akdenizde-enerji-politikalari-ve-kibris-muzakereleri---nazli-ustun.20160222151600.pdf> (erişim: 03.12.2021)
- Yaycı, C. (2020). Türkiye-Libya Arasında İmzalana Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması’nın Sonuç ve Etkileri. Kriter Dergisi, S. 34-37.
- Yaycı, C. (2019). Libya, Türkiye’nin Denizden Komşusudur. İstanbul: Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Yaycı, Cihat. (2012). Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye. Bilge Strateji Dergisi, (6), s.37-41
- Yılmaz, E. A. (2020). Doğu Akdeniz’deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası’nın Dünü Ve Bugünü. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 12 (48): 27-48. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.791715>
- Yorulmaz, R. (2019). Sıcak gündem: Doğu Akdeniz. Ortadoğu Analiz Dergisi, 10(88): 80-83. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/19_recepyorulmaz_88.pdf